

**РЕАЛІЗАЦІЯ ЛІНГВОДИДАКТИЧНИХ І ЛІНГВОПРОФЕСІЙНИХ
ПРИНЦИПІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО
НАВЧАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ
(на матеріалі латинського прийменника)**

Представлено шляхи реалізації дидактичних і лінгводидактичних принципів науковості, системності, систематичності і послідовності, інтегративності, лінійності, концентричності (спіралеподібності), а також лінгвопрофесійних принципів функціональності, профілізації та випереджувальної спеціалізації при вивченні латинського прийменника. Автори обґрунтовують думку, що робота з прийменниковими конструкціями на заняттях з латинської мови та медичної термінології сприяє формуванню термінологічної компетентності майбутніх лікарів і провізорів, стимулює особистісну мотивацію до вивчення латинської мови шляхом проєціювання отриманих знань, умінь і навичок на майбутню професійну діяльність.

Ключові слова: латинська мова, медична термінологія, дидактичні, лінгводидактичні, лінгвопрофесійні принципи, прийменникові конструкції, мовні кліше.

Представлены пути реализации дидактических и лингводидактических принципов научности, системности, систематичности и последовательности, интегративности, линейности, концентричности (спиралевидности), а также лингвопрофессиональных принципов функциональности, профилизации и опережающей специализации при изучении латинского предлога. Авторы обосновывают мысль, что работа с предложными конструкциями на занятиях по латинскому языку и медицинской терминологии способствует формированию терминологической грамотности будущих врачей и провизоров, стимулирует личностную мотивацию к изучению латинского языка путем проецирования полученных знаний, умений и навыков на будущую профессиональную деятельность.

Ключевые слова: латинский язык, медицинская терминология, дидактические, лингводидактические, лингвопрофессиональные принципы, предложные конструкции, языковые клише.

The article represents the ways for implementation the didactic and linguo-didactic principles of research and systemic character, systematicity and consistency, integration, lineal structure, concentricity (spiral-form organization), as well as linguo-professional principles of functionality, profilization and early specialization in studying the Latin preposition. The authors substantiate the idea that studying the preposition constructions at the sessions of Latin and medical terminology promotes terminological competency of future doctors and provisors by means of extrapolating the obtained knowledge, skills and abilities to professional activity.

Key words: Latin, medical terminology, didactic, linguo-didactic, linguo-professional principles, preposition constructions, language clichés.

Проблема підготовки термінологічно компетентних студентів медичних вишів наразі є надзвичайно актуальною, що обумовлює постійний пошук викладачів латинської мови та медичної термінології нових методів і прийомів, спрямованих на вдосконалення термінологічної підготовки майбутніх лікарів і провізорів.

Мета статті: окреслити шляхи реалізації дидактичних, лінгводидактичних і лінгвопрофесійних принципів на матеріалі термінологічних словосполучень із прийменниковим компонентом.

Виклад основного матеріалу. Примірними програмами з навчальної дисципліни «Латинська мова та медична термінологія» [1; 2; 3] не передбачено окремого практичного заняття для засвоєння прийменника. В цих документах вивчення поширених в латинській медичній термінології прийменників поєднується із засвоєнням першої відміни іменників. Керуючись програмою, автори проаналізованих підручників, виданих протягом останнього десятиліття [6; 9; 11; 12; 13; 15; 16; 17], подають теоретичні відомості про латинський прийменник в темі «Іменники I відміни. Іменники I грецької відміни. Найбільш уживані прийменники з Acc. і Abl». Цілком закономірно, що формування первинних умінь утворення прийменникових конструкцій (ПРК) відбувається саме на лексиці першої латинської та грецької відмін шляхом використання традиційних (вербального – пояснення, інструктаж, наочного – ілюстрація, демонстрація і практичного – виконання вправ і завдань) методів, які передбачають пояснення теоретичного матеріалу (прийменники, що керують Accusativus, прийменники, що керують Ablativus, прийменники, що керують і Accusativus і Ablativus), надання алгоритму утворення ПРК, виконання тренувальних вправ.

У подальшому на основі отриманих студентами теоретичних знань і вмінь, відпрацьованих на матеріалі I відміни, удосконалюються навички утворення ПРК на матеріалі трьох основних розділів, співвіднесених із підсистемами медичної термінології: анатомо-гістологічної, клінічної та фармацевтичної. При цьому варто наголосити, що робота з ПРК повинна систематично проводитися на кожному занятті.

Формуючи в студентів навички утворення ПРК, необхідно акцентувати їх увагу на тому, що ПРК, представлені в анатомічній номенклатурі (НА), здебільшого є багатокомпонентними термінологічними словосполученнями (ТСС), утвореними за зразком синтаксичної конструкції «узгоджене означення» або шляхом поєднання різних типів означень та ускладнених ПРК. В анатомічних НН найбільш поширений прийменник *cum* + *Ablativus*, напр.: *ramus anastomoticus cum arteriā meningeā mediā*, значно рідше вживається прийменник *ad* + Accusativus, напр.: *rami grisei ad ganglion cervicāle superius trunci sympathici*.

Найбільш уживаним в НА є в прийменник *cum*. Наприклад, у словнику Т. Казаченка [8: 143] у словниковій статті з опорним компонентом *ramus communicans* виявлено 11 багатоконпонентних ТСС, ускладнених ПРК: дев'ять п'ятикомпонентних типу *ramus communicans cum ganglio cervicāli* та два семикомпонентні типу *ramus communicans cum ramō meningeō nervi mandibulāris*.

У посібнику «Українсько-латинська термінологія в отоларингології (короткий тлумачний словник)» [14] представлено одне ТСС з прийменником *ad*: *rami ganglionāres ad ganglion pterygopalatīnum* і шість з прийменником *cum*, напр.: *ramus communicans cum ramo auriculāri nervi vagi*.

Варто зазначити, що в більш старих підручниках, наприклад у підручнику «Латинська мова. Рецептура. Клінічна термінологія» (1999) авторами, крім традиційної презентації загальних відомостей про прийменник у темі I відміна, після вивчення усіх п'яти відмін [10: 162 – 165] було подано більш розширено теоретичний матеріал щодо латинського прийменника *quo*, сприяло повторенню і систематизації знань студентів щодо цієї частини мови.

Наступним розділом, згідно з програмами [1; 2; 3], є клінічна термінологія. Реалізація лінгвопрофесійних принципів функціональності, профілізації та випереджувальної спеціалізації при вивченні латинського прийменника потребує копійкою і систематичної роботи студентів з діагнозами як функціональними текстами, в яких задіяні ресурси латинської мови [5]. В цих функціональних текстах максимально представлені такі прийменники:

- ***in* + *Ablativus***: вказує на локалізацію патологічного процесу, наприклад: *morbus bronchoectatīcus: bronchoectasia cylindrīca in lobo pulmonis sinistri inferiōre, phasis exacerbatōnis, haemoptoë, insufficientia respiratoria gradus I*;
- ***cum* + *Ablativus***: використовується для уточнення назви супутніх захворювань, наприклад: *gastritis chronīca classis A cum hypofunctiōne secretoriā gastris, phasis exacerbatōnis, retinopathia oculōrum cum visu cadenti*;
- ***post* + *Accusativus***: вказує на наслідки і ускладнення первинного захворювання, наприклад: *abscessus chronīcus post pneumoniam lobi pulmōnis dextri superiōris, insufficientia respiratoria gradus II, status post commotiōnem cerebri*;
- ***propter* + *Accusativus***: вказує на причину виникнення певного стану, наприклад: *hydrocephalia congenīta propter stenōsim aquaeductus cerebri*.

Окрема група представлена двокомпонентними прийменниковими кліше, які використовуються у професійному медичному дискурсі. До найбільш вживаних належать ПРК з такими прийменниками:

- ***ad***: *ad dextram* – з правого боку, *ad sinistram* – з лівого боку;
- ***sub* + *Ablativus***: *sub formā* – у формі, *sub graviditāte* – підчас вагітності, *sub morbo* – під час хвороби, *sub operatiōne* – під час операції;
- ***in* + *Ablativus***: *in decursu* – в розвитку, *in stadio* – у стадії, *in observatiōne* – під час спостереження etc.

Достатньо поширені у фармацевтичній термінології і в таких функціональних текстах, як рецепти, ПРК з прийменниками *cum, in + Ablativus, pro, contra, per, intra, retro, trans, e(x), post, ad*. Так, при оформленні латинської частини рецепта в *designatio materiarum* використовують прийменники *cum* (в номенклатурних назвах лікарських препаратів), *pro, contra* (вказують на лікарський вплив засобу), *e(x)* (вказує переважно на вагове співвідношення при виписуванні рецептів на рідкі лікарські форми *infusa et decocta* або на сировину рослини). Прийменник *per* може зустрітися при виписуванні рецептів у *designatio materiarum* у вигляді рецептурного кліше *per se* – у чистому вигляді. При виписуванні рецептів у *designatio materiarum* перед ваговою кількістю інгредієнта, який додається в кількості, потрібній для отримання загального об'єму готового препарату ставиться прийменник *ad* у значенні “до”. Зазначене вище можна проілюструвати такими прикладами: *suppositoria cum extractō Belladonnae, pulvis cum Oxytetracyclino, linimentum Synthomycini cum Novocainō, tinctūra Valerianae cum Camphorā, sirupus Aloës cum Ferrō, membranulae ophthalmicae cum Florenalo, rhizomāta cum radicibus Valerianae; tabulettae e fructibus Aroniae melanocarpae, decoctum rhizomātum Tormentillae ex 10,0:200 ml, Iodum per se*.

Другу групу утворено кліше з ПРК, які:

- a) уточнюють спосіб введення лікарських засобів в організм людини: *pro injectionibus, pro usu interno (ad usum internum) / pro usu externo (ad usum externum), pro narcosi, pro balneis, pro gargarismāte, pro cataplasimāte, e.g.: Trichloroethylenum pro narcōsi, Aether pro narcōsi stabilisātus;*
- b) вказують на лікарську форму: *in tabulettis, in capsūlis* та вид упаковки: *in chartā ceratā, in vitrō nigrō, in vitrō fuscō, in vitrō flavō, in ollā (in ollis), in scatulā (in scatūlis), in saccūlo chartaceo (in saccūlis chartaceis), in bricketis, in ampullis;*
- c) вказують на віковий ценз: *pro adultis, pro infantibus*, напр.: *tabulettae Ephedrini hydrochloridi et Dimedrōli pro infantibus; mixtura sicca contra tussim pro infantibus,*
- d) визначають частоту вживання ліків: *bis per diem* – двічі на день; *quater in die* – чотири рази на день, *ter in diem* – тричі упродовж дня, *per diem* – протягом дня;
- e) конкретизують дозу: *pro dosi* – доза на один прийом, разова доза, *pro die* – добова доза, *pro cursu* – доза на курс лікування;
- f) шляхи введення лікарських речовин в організм; найчастіше використовуються прийменники ***per*** (*per os, per rectum, per vagīnam, per duodēnum*), ***intra*** (*intra musculos, intra venam, intra arteriam*), ***sub*** (*sub buccam, sub linguam, sub cutem*), ***retro*** (*retro buccam*), ***trans*** (*trans derma*).

Кліше такого типу в рецептах не вказуються, але широко використовуються у професійному мовленні фармацевтів і провізорів.

Основне методичне завдання під час роботи з прийменниковими ТСС полягає в попередженні явищ інтерференції, оскільки прийменники в українській та латинській мовах керують різними відмінками. Наприклад:

aditus ad antrum (відмінок – Acc.) = *вхід до печери* (відмінок – родовий), *aether pro narcōsi* (відмінок – Abl.) = *ефір для наркозу* (відмінок – родовий).

Методично доцільним є наголошення на тому, що в окремих випадках прийменник може керувати і в українській, і у латинській мовах тим самим відмінком, наприклад: *suppositoria cum Ichthyōlo* (відмінок – Abl.) = *свічки з іхтіолом* (відмінок – орудний). Особливу увагу у навчальному процесі слід звертати на ТСС з різною семантикою, наприклад: *glandūlae sine ductibus* (бувальню – «залози без проток») = залози внутрішньої секреції [4].

Беручи до уваги величезний загальноосвітній потенціал латинської мови, необхідно акцентувати увагу студентів на можливості і необхідності використання прийменникових кліше в науковому і публіцистичному мовленні, напр., *ad disputandum* – для обговорення, *ad exemplum* – для прикладу, *ad locum* – у зв'язку з цим, *ad maximum* – до верхньої межі, *ad minimum* – до нижньої межі, *ad modum* – за зразком, *ad rem* – по суті справи, *in toto* – у цілому, *in dubio* – у сумнівних випадках, *ab initio* – від початку, *ad finem* – наприкінці, *post scriptum* – після написаного тощо.

При організації роботи студентів з одиницями, які містять ПРК, потрібно наголошувати на тому, що у працях вітчизняних і зарубіжних науковців прийменникові кліше часто подаються у скороченій формі, оскільки вважається, що кожна освічена людина має бути з ними знайома. Для підтвердження цієї тези ми рекомендуємо студентам працювати з «Латинсько-українським тлумачним словником клінічних термінів», в якому в додатку 1 представлені латинські вислови, уживані у професійному медичному дискурсі [7: 185 – 190], в додатку 2 – латинські вислови і скорочення, поширені в науковому й публіцистичному мовленні [7: 191 – 196], в додатку 3 – латинські вислови і скорочення, прийняті у спеціальній англомовній літературі [7: 197 – 204].

Таким чином, методично продумана робота з латинським прийменником забезпечує реалізацію лінгводидактичних принципів науковості, систематичності і послідовності, лінійності, концентричності (спіралеподібності), міжпредметних і внутрішньопредметних зв'язків, а також лінгвопрофесійних принципів функціональності, профілізації та випереджувальної спеціалізації при вивченні цієї частини мови.

Очевидність для студента міжпредметних і міждисциплінарних зв'язків сприяє підвищенню мотивації до вивчення латинської мови, а також здатність застосовувати латинські кліше з прийменниками у подальшій професійній діяльності: в аптечному закладі, в лікувальному закладі при оформленні історії хвороби / виписки з історій хвороб із формулюванням діагнозу латинською мовою, наприклад, у разі відправлення пацієнта на лікування за кордон.

Список використаної літератури

1. Навчальна програма з латинської мови для студентів спеціальності 222 «Медицина». – Київ, 2016. – 20 с.
2. Навчальна програма з латинської мови для студентів спеціальності 221 «Стоматологія». – Київ, 2016. – 28 с.

3. Навчальна програма з латинської мови для студентів спеціальності 226 “Фармація”. – Київ, 2016.
4. Беляєва О. М. Вивчення та навчання латинських медичних нарізно оформлених термінологічних одиниць / О. М. Беляєва // Лінгвістичні та методичні проблеми навчання мови як іноземної : матеріали сьомої міжнар. наук.-практ. конф., 16—17 трав. 2008 р., Полтава. Ч. 1 / відп. ред. В. К. Зернова. – Полтава : ПЕП, 2008. – С. 56 – 62.
5. Беляєва О. М. Діагноз і рецепт як основні репрезентації спеціальних текстів у професійному медичному дискурсі / О. М. Беляєва // Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи : зб. ст. І Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 11-12 трав. 2016 р., Полтава. – Харків : ТОВ «Тім Пабліш Груп», 2016. – С. 11 – 15.
6. Беляєва О.М. Латинська мова з основами рецептури та клінічної термінології / О.М. Беляєва, І.М. Сологор. – К. : ВСВ «Медицина», 2011. – 256 с.
7. Беляєва О.М. Латинсько-український тлумачний словник клінічних термінів. – К. : ВСВ «Медицина», 2016. – 224 с.
8. Казаченок Т.М. Анатомический словарь. Латинско-русский. Русско-латинский / Т.М. Казаченок; ред. П.И. Лобко – Минск : Вышэйшая школа, 1976. – 400 с.
9. Киселева Е.Г. Практикум по латинскому языку и медицинской терминологии / Киселева Е.Г., Бражук Ю.Б., Лехницкая С.И. – К. : Книга-плюс, 2013. – 319 с.
10. Краковецька Г.О. Латинська мова. Рецептура. Клінічна термінологія / Краковецька Г.О., Бобирьов В.М., Беляєва О.М. – К. : Здоров'я, 1999. – 360 с.
11. Латинська мова для студентів стоматологічних факультетів = *Lingua Latina ad usum stomatologiae studentium* / Беляєва О.М., Синиця В.Г., Смольська Л.Ю., Гуцол М.І.; за заг. ред. О.М. Беляєвої. – К.: ВСВ «Медицина», 2015. – 496 с.
12. Латинська мова та основи фармацевтичної термінології / Смольська Л.Ю., Синиця В. Г., Коваль-Гнатів Дз. Ю. та ін. – К. : Медицина, 2016. – 352 с.
13. Латинська мова та основи медичної термінології / Смольська Л.Ю., Содомора П.А., Шега Д.Г. та ін.; за ред. Л.Ю. Смольської. – [3-є вид, перероб. і доп.]. – К. : ВСВ «Медицина», 2016. – 472 с.
14. Мельник П.О. Українсько-латинська термінологія в отоларингології (короткий тлумачний словник) / Мельник П.О., Пішак В.П., Синиця В.Г. – Чернівці : Медакадемія, 2004. – 149 с.
15. Паласюк Г.Б. Латинська мова / Паласюк Г.Б., Саварин Т. В., Ворона І.І. – Тернопіль: ТДМУ «Укрмедкнига», 2016. – 428 с.
16. Світлична Є. І. Латинська мова / Є.І. Світлична, І.О. Толок. – [3-є вид, випр. і доп.]. – Харків : НФаУ «Золоті сторінки», 2014. – 432 с.

17. Цисык А.З. Латинский язык : [учебн. для студ. учреждений, обеспечив. получ. высш. мед. образ.] / Андрей Зиновьевич Цисык. – [2-е изд, испр. и доп.]. – Минск : ТетраСистемс, 2009. – 448 с.